

ԼԵԶՈՒՍԱԲԱՆԱԿԱՆ

Մի՛ գրէճ ճալլապատիկ

Այլ գրեցէճ ճալլապատիկ

Սխալ մը՝ որուն շատ ստէպ կը հան-
դիպիս ըլլայ գրեցերու թէ թերթերու մէջ:

Արմատն է ծալ, որ լինելի և դատի լը-
ծորդութեամբ՝ կ'ըլլայ նաեւ ծաղ. եւ եր-
կու ձեռով ալ կը նշանակէ պօրեկ. շի-
նողն ալ՝ ծաղարար կամ ծալարար. միշտ
ծալեթա իմաստէն. չէ՛ որ պօրեկը ծալ
ծալ շինուած բան մըն է: Ծաղարար, իբր
ծալարար, կամ ծալածոյ խմբը շինող: «Ի
սեղանայօրինացն, ի պղակունտագործացն,
ի ծաղարարացն». Ոսկ. (Մտք. գ. 17):

Իբր բուն նշանակութեամբ՝ արմատ ծալ,
ծալք. մասերուն իրարու վրայ կրկնումը:
Ոճեր. ծալ առնող, ծածակի. «... ծով
ծալ առնող...» (Տաղ): Մալ ի ծալ առ-
նու. «...հերքն ծալ ի ծալ առնալ» (Տաղ):

Կան դարձեալ ծալած, ծալածոյ, ծալա-
վի, ծալումն բառերը:

Իսկ բայն է ծալել. «Աւ Եղիա զմաշ-
կեանի իւր, ծալցի, եւ հնար զջուրն»,
(Դ. Թագ. բ. Ը.): — «Եւ վարչամակն...
ուրոյն ծալեալ ի մի կողմն», (Աւետ. Յովն.
Ի. 7.):

Ան ուրեմն ծալին ու ծալելին պատ-
մութիւնը Ժողովուրդը ծալին վրայ շին
մըն ալ ինքն է գրեթ, եւ հաներ է դուրս
ծալել բայ մը: Պօրեկ մըն է շիներ...

Սխալ մը՝ Հայ լեզուն չունի ոչ մէկ
բառ ուր նոյն բաղաձայնը, կամ նոյն
ձայնաւորը կրկնութիւն արմատներու մէջ.
պատահաբար կու գան իրարու քով:

Ունինք ելլել, կլլել, ըլլալ, բալլիք քա-
ռերը, բայց ասոնց բուն ձեւը երանել,
կլանել, քանայիք էւ Էւ գի բառ լեզուս
կան տիեզերական օրէնքի մը իւնէն ա-
ռաջ կամ վերջը եկող գիրը լինելի կը
փոխուի, այսպէս ելլել, կլլել, ըլլալ, քառ-

իք ըսելու տեղ՝ կ'ըսենք՝ ելլել, կլլել,
ըլլալ, բալլիք: Կը խօսինք այս մասին.
Դալլելը՝ ծալանել բայի մը գոյութիւնը
կ'ենթադրէ: Զկայ ատանկ բայ. բայք
ծալել է. արմատ ծալ:

Բային մէջի աւելորդ լինելը հանել յորս
գորելը ի գուր է. մոտիկ ընող պիտի չըլ-
լայ. բայց բարդութեանց մէջ պէտք չէ
մտնէ այդ փուշը. պէտք է խզմտօրէն
զանց ընել:

Օշական գեղեցիկ կերպով կը գրէ. «Յա-
ջորդները ծալապատիկ ու պղեղք՝ կը մեկ-
նեն ու կը յօրանջեն սեղաններու առջեւը
նախորդներուն» (Զուարթնոց, Թ. 6-7,
էջ 284, բ. սին ծանօթ. տող 6): Նոյն-
պէս բանաստեղծ Ա. Խահակեանը իր
«Յուշեր Հայրիկի կեանքից» ջահեկան
յօդուածին մէջ, (Հայրենիք 1907, Թ. 51),
երկու տեղ ուղիղ ձեռով կը գործածէ.
«Այնուհետեւ Հայրիկը թիկն (կարգանք
բեկն) տեղ բազմոցին՝ ծալապատիկ նուա-
տած». Գ. սեան զլուխը. — «Ծալապատիկ
նստած բազմոցի վրայ». Է սեան մէջ:

Ինչո՞ւ ամէնքը չհետեւէին Օշականին.
Խահակեանին, եւ չգրէին ուղիղ կերպով
ծալապատիկ, փոխանակ տեղեւ ծալապա-
տիկին:

Մի՛ գրէճ խորաքննիկն, մանրագննիկն

Այլ գրեցէճ խորաքննիկն, մանրագննիկն

Հոս ալ միեւնոյն արեւութան է որ պիտի
կարդամ:

Այսինքն թէ՛ հայ լեզուն երբեք նոյն
բաղաձայնն ու նոյն ձայնաւորը չի կրը-
կներ: Շատ գործածական՝ բայց շատ ան-
հեթեթ սխալ մը:

Արմատ՝ քնին, գնին, նոյն նման վտիտ,
քրիթ, փրիթ, քիթ, քիթ, քիթ, քիթ, քիթ,
կտուտ, խծոտ, կնոտ կամ կնիտ, քիթ, քիթ.

ինչպէս կը տեսնէ ամէն ոք, այդ բազմայնները զատուած են իրարմէ ձայնաւորներով. այդ ձայնաւորները կը սղին կամ կը կորսուին, և բազմայնները՝ պատահարաբար կու գան կը միանան՝ Եւ այսպէս կ'ուսնենանք քննելէ՝ զննելէ՝ քննել, զննել, փոխանակ քննել, զննել ունենալու. այդպէս ընող ալ կը գտնուի։ (Այս մասին տես մեր Ուրիշ գլխուն տակ գրուածը)։ Լաւագոյն է անշուշտ քննել, զննել ձեռքով ինչպէս անհասարակ ամէն ոք գործածել է, և կը գործածէ։

Դիտելի կէտը հոս է. քննելն ունեցանք քննել, ինչին կորաւ, երկու նուերը եկան իրար՝ եւ ելաւ դուրս քննել։

Եթէ քննել ըլլար արմատը, նոյն նման ինչին պիտի կորուսէր, եւ նուերը իրար զաւրով՝ պիտի ելլէր զուրս քննել։

Անհետեւ ըլլաւ մերկայարանոց առջեւնիս է։ Չննելէ՝ պիտի ըլլար զննել. վտիտ՝ վտտտել. քրիթը՝ քրքրել, այսպէս եւ յաջորդները։ Բայց գիտենք որ վտիտէն՝ ունինք վտտել, քրիթէն՝ քրքիլ. փրիթէն՝ փրքիլ. բոթէն՝ բոթալ. բոթի՝ (սեռ.) բոթի (սղիլ), կոթէն՝ կոթի, բոթէն՝ բոթալ. կրտտտէն՝ կրտտալ, կտտել. խոթէն՝ (սեռ.) խոթիլ. կոթի կամ կոթալէն՝ (սեռ.) կոթալ. ուղիղէն՝ ուղիղիլ, եւայլն։

Ուստի, ո՞վ որ ուղիղ գրել կը սիրէ, պէտք է գրէ խորափնիս, մանրափնիս, եւ երբեք խորաֆնիս, մանրաֆնիս բարբառով։

Մի՛ գրէք ԲԱԳՈՍ

Այլ գրեցէք ԲԱԳՈՍ,

Ըստ Հայոց՝ Սպանդարամետ, ըստ Յունաց՝ Դիոնիս, ըստ Լատինաց՝ Բաքոս, Հնամանակ հայր։

Կը գրուի Bacchus, որ ըստ օրինի տառադարձուած է՝ Բաքոս եւ կամ Բակքոս։

Սովորականն է Բաքոս։

Շատ շատեր կը գրեն Բագոս. կ'արդարանար ասի՝ եթէ գրուած ըլլար Bagus. այսպիսի բան չկայ։

Կը խնդրուի որ այս կոպիտ սխալը ուղղեն հայ լեզուն սիրողները, եւ գրեն ուղիղ՝ ԲԱԳՈՍ, եւ ոչ թէ ԲԱԳՈՍ։

Խօսքուն, քաքսոնց թէ քագուն, քագսոնց.

Փափաք թէ փափագ.

Հարցասէր մը այդ հարցումները կ'ընէ նամակով մը։

Պատասխանել վնասկի՝ կարող չեմ. պէտք է ժամանակ ունենալ, եւ թերթիէ հին ձեռագիրները, տեսնելու համար թէ որ ձեռերը աւելի հին են, եւ յաճախ գործածուած. Բազմաբանները երկու ձեռերն ալ կը զննեն, ատի չի բաւեր։

Յայտնի է թէ գ եւ ը լծորդ են. բայց անշուշտ մէկ ձեռով ծնած են ստանք, եւ յետոյ այս կամ այն զրոյին ձեռքով երկրորդ ձեռ մըն ալ բուսած է։ Միայն ստանք չեն, ուրիշներ ալ կան, գ եւ բ, ք եւ փ գրերու լծորդութիւններ, քերդող, քերքող, սաղարդ, սաղարթ, անհեղեղ, անհեղեղ, խաւարեղոր, խաւարեղոր, դափնի, դափնի, դափնի, դափնի, եւն. եւն. Ինծի աւելի հաւանական կը թուի, որ սգ ձեռն ըլլայ ուղիղը. փափագը քան փափաք, քագիլ քան քաքիլ, Ազը շատ աւելի յաճախ է մեր լեզուին մէջ քան քաք։ Այսինքն աւելի՛ փափագեալով ըով ունինք փափաղ Աստուծոյն անունը. հոն որոշ գիմ է։

Տեսնենք ուր վերջով բառերը,

Բագ (բերնի կապ), հագագ, դագ (դնել), ննգագ, ընել. օթնագ, քագ, թագ, ծագ, կագ, վահագն, ծագ, աղագ, եղագ, հաղագ (անտառ), յագ, անագ, պագ, սագ, արագ, մարագ, պատարագ, երագ, կարագ, ճրագ, վիրագ, վայրագ, ուրագ, յարագ, փարագ (որսորդ շուն), եւ այլն։

Այլ վերջով

Աք (ոտը, միւ), որմէ աքացի. սալթաք, սլաք, քաղաք, ցամաք, թանաք, առաք, տաք, հաւաք։ Մարա, մետաքս, արտաքս։

Այլ վերջով ալ կան բաւական բառեր, սերտով ոչ մէկ. եղածները անք յոգնական.

նացուցիչ մասնիկն է, տանջ—անք, յարգ—անք, եւայլն:

Ինչպէս ըսի, վնասական բան մը չեմ կարող ըսել: Խնդիրը պէտք է քննել:

Մի՛ գրէք Ձր մտածեմք

Այլ գրեցէք Ձրմտածեմք

Նորէն հարցասէր մըն է որ կը գրէ թէ յը—ն պէտք է հեռու պահել բայէն:

Արձակի մէջ ալ՝ ոտանաւորի մէջ ալ ընտղներ պակաս չեն:

Այս զարմանալի սովորութեան մասին գրած եմ քանիցս: Աս ալ ինքըս չհասած բաներէն մէկն է:

Չայ գիրը ժխտական մասնիկ մըն է, համագոր տինի: Տգէտ, սկար, տհաս, տոնյ, փծեւ, եւայլն. ըսել է գիտութիւն չունեցող, չգիտ. նոյնպէս միւս տիւնները՝ ամէնքն ալ ժխտական են:

Մեր բոլոր բանաստեղծները՝ Շնորհաւրիէն սկսեալ, Բագրատունի, Հիւրմիւզ, են. մինք ալ՝ որ քանի մը տող ոտանաւոր թարգմաններ ենք, կը գրենք՝ ոտանաւորի մէջ անշուշտ՝ լրբերաւ, լրտեաւ, լրմտածեմք, եւն: Արդի բանաստեղծները ինչ մտքով կը հեռացնեն, մինչ երբ արձակ կը գրեն կիպ կը պահեն:

Քանի մը օր առաջ «Ժողովուրդի ձայնը» թերթը կը թղթատէի, հանդիպեցայ հոն «Որբերուն ազօթը» քերթուածին:

Ե՛ն կենայ մեր պատուական բարեկամ թէքէեանը, շատ ուրախացուց գիս. ճիշդ ուզածիս պէս էր ըրեր:

Որ չըփլչիս, որ չըսեմաս վերջապէս:

«Ժող. ձայն» 1923, Թ. 1423

Բ տուն, բ տող:

Ատոր արձակը պիտի ըլլար «որ չփլչիս, որ չսեմաս»: Ըթը կը դուրս, որպէս զի ընթերցողը՝ առանց ոտքը քարի զարնելու՝ ազուրը մը կարդայ. չէ՛ որ ոտանաւորի մէջ հնչուած ըթերը կը գրուին: Չային քով անպատճառ, փյոխին մէջ չէ գրած, չէ ըսած փրփիս: Այդ ըթը ես ալ սկսած

եմ աւելորդ համարել. եւ «Երուսաղէմ»ի երկրորդ տպագրութեան մէջ բոլոր վերացուցի. ինչպէս նաեւ միւս՝ վերջին տարին ներու թարգմանութիւններու մէջ: Փյոխ բառին մէջ ըթի պէտք չեմ տեսներ. դնես չդնես՝ նոյնպէս պիտի կարդաս: Բայց երբ զոտի բառը ուզեմ, օրինակի համար, երկու վանկ ընել, այն ատեն կը դնեմ գրչոյի, եւն: Ուրիշ առթիւ պիտի խօսինք ասոնց վրայ:

Ըստ իս՝ ըողորովին անտրամաբան եւ անիմաստ բան է յը—ն հեռու պահել բայէն, պէտք է անպատճառ միացնել, ինչպէս նաեւ տողադարձի ատեն դնել յը— տողադարձի նշանով, ինչպէս կ'ընենք տըկար՝ տհաս ու նման բառերուն մէջ:

*
**

Յետ գրութեան: Սոյն էջը գրած էի արդէն, երբ այսօր «Խաղիկ»ի էջերը քննելուս. հանդիպեցայ Հ. Սեր. Տէրվիշեանի մէկ զբաղատականին, զոր ըրած է Ս. Դաւթեան «Տարրական ֆիւրականութիւն արդի հայերէնի» գրքին համար. 1891, Ա տիպ:

Դաւթեան սխալ կը գործածէ չայի պատմութիւնները. ձգենք որ Հ. Տէրվիշեան խօսի:

«Ուղիղ ծանօթութիւն մը չէ զոր կոտայ՝ ըսելով թէ ժխտական սահմանական ներկ. եզ. Յ. դէմքն առանց օժանդակի է, եւ կը գրէ չ'սիրեր, երբ պէտք է գրել չի սիրեր, որ համառոտութիւնն է չէ ի սիրել խօսքին: Աս մասնկին ձայնաւորը՝ ձայնաւորով սկսած բայերուն առջեւ կըրճատել սովորութիւն ըլլալուն՝ ապաթարցով գրելու է չ'ըլլար, չ'ուզեր, չ'ոտեր, եւայլն: Հեղինակն առանց ապաթարցի կը գրէ որ ուղիղ չէ: Ընդհակառակն ապաթարցով կը գործածէ՝ չ'եմ, չ'ես, չ'աւ եմ, չ'կրկնել, եւայլն. հոս ձայնաւորի կրճատում չգտնուելով՝ ապաթարցի գործածութիւնն անտեղի է. վասն զի չ տառն է միայն ժխտական շինողը: Վերջապէս չի ձեւը չը ընել ուսմօրէն է. հետեւապէս

գրելու չէր չր ներգործեր (էջ 39), այլ չի ներգործեր»։ 1891, թ. 3, էջ 27։

Բայց, Հայր Տէրվիշեան, որով կ'ըսենք ասոնք. *«հս կարծեմ մինչեւ «ի համառոտս հասարակաց»*, այսինքն մինչեւ վերջին դատաստանին օրն ալ եթէ գրենք՝ պիտի չկրնանք հասկնանք, եւ եթէ Խնդի գէժը գիր՝ զբաղանութիւն կայ՝ հոն ալ պիտի չկրնանք մեր գիտուններուն զուխը խոթել այս աշխարհ սրամարանական, դիւրին կանոնը։ 1850-էն ի վեր սկսած է գրուիլ այս չլուրջ չային շուրջ (Երուսաղէմ, թ. 23), ուրիշ շատեր ալ գրած են, էջեր եւ էջեր լեցուցած ենք մենք ալ, բայց նորէն նոյն թմբուկն է որ կը լսենք։ Ձին ընդհանրապէս՝ ուղիղ կը գործածեն հիմա, 1891-էն ասորին բաւական տարի անցած է, բայց չ'ընեն՝ չէ՛, ասի չեն ընենք. կը սոսկան, ոճի մըն է պիտի գործեն, ձեռքերնին կը կարկամի, վրանին զոդ մըն է կու գայ։

Կան ալ որ Ձի-ն ընդհանրապէս ուղիղ կը գրեն ըսի. ահա

չքերաւ, չի քերեր, չուզեց, չուզեր

Չքերաւ ուղիղ է ինչպէս նաեւ չուզեցը։ Ձի քերերն ալ ուղիղ է, եւ կը քարոզեն թէ այսպէս պէտք է ընել. բայց չուզէր կրնայ մնալ այդպէս. կայ տրամաբանութիւն՝ չուզեր գրուելուն մէջ։ Կարելի է գտնուիլ նաեւ չի ուզեր գրողներ, հասկառակ հասարակաց սովորութեան խօսքի

ու գրութեան մէջ. բայց գոնէ չի-ն կը դնեն։ Իսկ չուզեր գործածողին երբ հարցնեմ թէ չի-ին ի գիրը որ չկայ՝ այսինքն զեղչուած է, հարկ չէ՛ տեղը ապաթարց մը դնել։ Կարելի է թէ պատասխանէ.

Ապաթարց ի՞նչ պէտք. չ մակարայր չէ որ կը շեշտուի ուղղակի, այլ բային ըսկըցնատառ ձայնաւորին կու տայ իր շեշտը. ուստի կրնանք գրել չընենք, չըսենք, փոխանակ գրելու՝ չ'ընենք, չ'ըսենք, եւն։

Խնդիրը չ մակարային վրայ չէ. այդ չ'ընենք-ին չան՝ պարզ չայ չէ. այլ չի որուն մէջ կայ ձեական բայը. չեմ ընենք, չեւ ընենք, չի ընենք (== չ'ընենք). չեմ բերենք, չեւ բերենք, չի բերենք։ Ձին է խնդրոյ առարկան. չ գիրը անշուշտ իր բաղաձայնութեան մէջ շեշտի ընդունակ չէ. կրնանք գրել չ'բերենք, չ'մտենք, չ'տեսնենք. ոչ. այլ իր բուն ձեական մէջ՝ կ'ըսենք չեմ բերենք, չեւ բերենք, չի՛ բերենք. իսկ ձայնաւորով՝ չեմ բերենք, չեւ բերենք, չի՛ բերենք (== չ'ընենք)։

Նոյն բանը կ'ընենք նաեւ արգելականներուն, մի՛ ընենք, մի՛ իջնենք, եւայլն. ոտանաւորներուն մէջ կը զեղչենք ի գիրը, եւ կը գրենք մի՛ չնենք, մի՛ չսենք, եւն. մի՛-ին ի գրին շեշտն է որ կու տանք յաջորդ ձայնաւորին, ինչպէս չի-ին շեշտն ալ իր յաջորդ ձայնաւորին։

Կրնանք գրել մի՛նենք, մի՛սար, մի՛սեր, մի՛նենք, առանց ապաթարցի. չենք կրնար։ Մէջէ խօսքով չի բերաւ, չի տեսնա բա-

1. Հիմա ստացայ Նոր Աշխարհէն Փարոսի՝ տարւոյս աստիճան թիւը. բացի եւ ահա.

«Երբ սիրտ մը Աստուծոյ համար չ'աքաբախեր, եւ կամ սրտի մը մէջ Աստուծոյ չ'բացառողներ, այլ սիրտը չ'կրնար գոհացում գտնել, եւ չ'կրնար երջանկանալ այս կեանքի մէջ»։ Էջ 11։

Դարձեալ երկու էջ. «Իսկ եթէ չ'գործածեն... չ'ըլլայ որ Պատուհա. հայրենիքը չ'տրուի, չ'տրուի այլ կ'առնուի. — Ան որ ինքնիւրեւ վատուի չ'գիտեր, չ'կրնար Աստուծոյ ալ վատուիլ»։ Էջ 14-15։

Բնութիւն չափ. ճանկերով, կը տեսնե՛ս, Հայր Տէրվիշեան, գեւ 1891 ենք։

Հայրենիքը գրողին. ինչու՞ չ'աքաբախի կը դրէք. ինչու՞ գրեր էք այդ ապաթարցը. որովհետեւ գիր կուրա՞ւ պիտի բռնէ. թի՛ն գիր. — ի գիրը. — Լաւ. ո՞ր աշխարհէ մէջ բաղա-

ձայնի ցով ձայնաւոր զեղչուած է երբեք. ապաթարցը կը գրուի զեղչուած ձայնաւորի մը տեղ՝ ձայնաւորի մը ցով. կ'ըսեմ, փոխանակ կը բանեմ ըսելու։ Այդ ապաթարցները պէտք է նման էն գրել ի գիրը. չի բարբախեր, չի թաղարար, չի կրնար, չի կրնար, չի սրտի, չի զիտեր։ «Իսկ եթէ չ'գործածենք մէջ ապաթարց չի կրնար մանկ, պարզ ժխտական չան է. գրի կորուսաւ չկայ. գործածե՛, չգործածե՛, Նոյնպէս «Չ'ըլլայ որ Պատուհա՞ն մէջ. հոս ալ գործ չունի ապաթարցը»։

Աւ մենք հիմա 1930 ենք, ու զեւ այս սխալները. երբ պիտի կատարեալ մեւ մը ասնէ մեր լեզուն, խեղճի զաւեք բան է. մեծ մեծ կը շարդեն, կը ստանան, կը թուապարեն ամպերն ի վեր. երկնիցն կը ճառեն, երկէս կը ճառեն, կը Նորամտեն, շողեր կը կաթնցնեն, եւ ընչին քերականական կանոն մ'իսկ չեն ուզեր բարենել։

յերուն մէջ յըն հետու պահելը անհեթեթ
բան է. նոյնքան անհեթեթ չի բերեր, չի
տեսներ ժխտականներուն մէջ:

Զը բերեր, չի նայիր գործածողները
ինչո՞ւ մի բերեր, մի՞ նայիր ալ չեն գրեր:
Որովհետեւ չի բերեր, չի նայիր ըսող աւ-
միկը՝ մի՞ բերեր, մի՞ նայիր ալ կ'ըսէ:

Դիմենք հոս յիշուած թերթին մեր խըն-
դրին վերաբերող մասը, & . . . Աս սը-
խալման իրը թէ դարման կամ փախուստ
մը ճարելու համար, քանի մը տարի պարզ
չ գիր աւելցնելով ուզեցինք անցնել, սա-
կայն աս ալ շեշտի կանոնին հակառա-
կութիւն մը կը ցուցնէր, վասն զի հարկ
կ'ըլլար շեշտի բաղաձայնի վրայ, կամ
որ նոյն է՝ առանց ձայնաւորի շեշտել
այսպէս չ'տեսներ, չ'սիրեր, ու հարցնել՝
չ'մտներ, Ֆտեսներ, որ անպատեհ է. անոր
համար վերջապէս լաւ երեւցաւ գրել ամ-
բողջ չի՝ իրը զատ ուրացական մասնիկ
մը՝ բաղաձայնով սկսած բայերուն քով.
(Յօդուածադրին անձանթ կ'երեւի չեմ
ի՞րերի, չեմ ի՞րերի, չե՞մ ի՞րերի ձեւը,
զոր յետոյ Այտեհան պիտի պարզէր այն-
քան գեղեցիկ կերպով), իսկ ձայնաւորով
սկսածներուն քով ի գիրը որ բնականա-
պէս կրճատուած է, ապաթարցով նշանա-
կել, որն որ թէ՛ ուղղագրութեան եւ թէ՛
ժողովրդեան կենդանի հնչմանը համաձայն
է. այսպէս. չ'իմանար չ'ուզեր, մանաւանդ
հարցականի մէջ չ'աններ, չ'ըլլար. Ուստի
փոխանակ չի՝ աներ, չի՞ ըլլար ըսելու՝
կ'ըսենք չ'աներ, չ'ըլլար», եւայլն:

Ասոնք ըսուած են 1850ին, նոյն բա-
ները կ'ըսենք ահա 1930ին, եւ ո՞վ կը
վստահացնէ մեզ թէ 2930ին ալ պիտի
չըսուին միեւնոյն բաները:

Մի՛ գրէք I, II, IV, V, եւայլն:

Այլ գրեցէք Ա, Բ, Գ, Ե, եւայլն:

Անցեալ օր Համաստեղ սնեակաւ էր.
իւր «Անթրոս» գրէին հարկ եղաւ որ էլ մը
կարողանք միասին: Յիշուած այս I օտա-
բախորթ ապրանքն ցուցուց իր դէմքը:

Համաստեղ, ինչ բան է աս, ըսի: Ինչը

ըսաւ. — Սա սրբիւր. — Ո՛ր սրբիւր.
— Սո՛ւ, (մատս վրան դրի). — Հո՛ւ, ըսաւ,
բնաւ ուշադրութիւն չէի դարձուցած . . .
զարմանալի բան...

Ո՞վ գիտէ քանիննր միեւնոյն բանը
պիտի ըսեն՝ երբ հարցուի իրենց:

Զեմ գիտեր թէ հայկական արժանա-
պատուութիւնը ճշիւ գացեր է թառեղու-
կ'ըլլայ ասանկ մուրացականութիւն, ասանկ
չտեսութիւն. բայց յանցանքը մերը չէ,
այսինքն արեւմտահայերուս. աս ալ հիւ-
սիսէն է. մեր յանցանքը՝ մեր ծակաչը
չտեսութիւնն է որ առանց համեստելու՝
անմիջապէս կ'ընդգրկենք, կը բաւէ որ
նոր բան մը, նորութիւն մը հրամցուի
մեզի:

Տեսիւր էք երբեք, սիրելի ընթերցողներ,
եւրոպական որեւէ գրքի, նորավէպի մէջ
մեր Ա, Բ, Գ, Դ գրերը. ինչ խեղկա-
տակ բան պիտի ըլլար, օրինակի համար,
Ֆրանսերէն գրքի մը մէջ տեսնել Chapitre
Ա, կամ իտալերէն գրքի մը մէջ Capi-
tolo ԺԱ. կ'ընեն՝ եւրոպացիք ասանկ
բան. չեն ըներ. է, մենք ինչո՞ւ կ'ընենք:
Նոյնքան խեղկատակ բան չէ՞ հայերէն
գրքի մը մէջ տեսնել այս I, II, IV, V
սրբիւր սրբիւրներ:

Ս. Մեսրոպի սիրուն ըլլայ, եւ կե-
նանք սա այլանդակ սովորութենէն, եւ
չէնք շնորհք գրենք մեր սքանչելի գրե-
րով, Ա, Բ, Գ, Դ, եւն. եւն. ըլլայ նորա-
վէպերու, ըլլայ գրեւորու, ըլլայ յօդուած-
ներու մէջ: Քիչ մը գրական արժանա-
պատուութիւն ունենանք. ո՞ր ազգը պիտի
ընէր նման ստրկութիւն մը, քանի որ ու-
նինք մենք մերը, ինչո՞ւ ուրապիցն ուրի-
շէն. ամէն լեզու ինք իրով կը պարծի-
նէ:

Հարկ իսկ ֆնաց ըսելու թէ հայ եղէք,
ե մի՛ ըլլաք Ֆրէնկ, ու մի՛ գրէք I, II,
V, VI եւայլն:

Այլ գրեցէք Ա, Բ, Ե, Զ եւայլն. կամ
1, 2, 3 եւայլն:

Նոյնը նաեւ No օտար ապրանքին հա-
մար, զոր կը գործածեն հիւսիսայինք.

Numero քիս ըսել է. կարելի չէ՞ քիս
դնել, ինչ հարկ հոս ալ ֆրէնկնաւու:

Մի՛ գրէճ Նժդեհ

Այլ գրեցէ՛ք Նժդեհն

Քանի մը անգամ է որ կը հանդիպեմ
այդ գրութեան: Հայ լեզուն հոյ գրէն ա-
ռաջ հրեքն է չ'ընդունիր:

Ահա քանի մը օրինակներ. — Ե՛հ,
դեհ, հրդեհ, պեհ, վեհ, նեհ, Ներսէհ,
Չարեհ, պատեհ, եւայլն:

Յի գրէն առաջ ալ է չի գար, չունինք
մեր լեզուին մէջ. պէյ, քէյ, հայերէն բա-
ւեր չեն: Կ'ըսենք հոգիս, հոխոս, էի,
անդորդ, եւայլն:

Ուստի Նժդեհ պէտք չէ ե-ով գրել,
այլ հոյով, — Նժդեհ:

Ամենատղ

Կը հարցնէ հարցասէր մը թէ ամենատղ
կարելի՞ է: — Կարելի չէ: Կանոնը պարզ
է եւ որոշ:

Բարդուիւր բառերուն վերջինը երբ
ձայնաւորով ակսի՝ յօդակապ չի դրուիր:
Նոյրնտիր, ամենիշխամ, քարիւղ, (որ-
քան անհեթեթ է ձիրարիւղ, թէ՛ իմաստով
սխալ, եւ թէ՛ ձեւով: Հինները քարիւղ ըսեր
են՝ ըստ օրինի. չեն ըսած քարաիւղ. ի
գիւրը ձայնաւոր է, յօդակապի պէտք չկայ:
Իսկ հիմա անանկ կանոն մանոն նայող
չկայ, եկածին պէս կը գրեն: Ասի մեր
նշանաւոր առաքնութիւնն է:

Յետոյ ինչ ըսել է ձիրարիւղ. ձէթին եղը.
ձիւր արգէն եղ ըսել չէ՞. ալ ինչ հարկ
իւղին: Գոնէ գոնէ ձէթիւղ ըսէին, ինչպէս
հինները քարիւղ ըսեր են: Ձէթը՝ պէգիր
կաղին չէ, այլ ձիթապտուղին եղը, եւ
նարինեաց գրեթեւոյն մէջ գործածուած է
այդ իմաստով: Հին ձէթը չէ՛ մայսօրուանը,
տարբեր է՝ որ տարբեր բառ կը ստեղ-
ծենը, եւ այդպէս անճշակ եւ այլանդակ):
Բայց մենք շարունակենք օրինակները.
Մեծամոռ, վերարկու, ձկնորս, կենցաղօգոս,
բազմօրինակ, ամենլեւտիր, ամենուրեք, ա-
մենուայց, ամենունակ, ամենուորմ, եւն:

Կանոնը այս է. բայց հիմա՝ ինչպէս
ըսինք՝ բարակը ո՞վ պիտի մանէ. կ'ըսեն

ամենաարագ, ամենատաղը, ամենաերջանիկ,
եւն. եւն. կարելի չէ՛ր ըսել ամենարագ,
ամենատաղը, ամենաերջանիկ. շատ կարելի,
բայց ինչ օգուտ. շրջուն ուսուցիչ մը
պէտք է որ քալէ խմբագրատունէ խմբա-
գրատուն, ոմանց ականջը քաշէ, ոմանց
կոնակը շոյէ, յորդորէ որ ի սէր ազգա-
յին գրականութեան ուղիղ գրեն. գրա-
շարներուն ալ լաւ դաս մը տայ: Շրը-
ջիկին չ, յի, չ, եւ կը կոս մասնիկնե-
ներուն մասին տուած տեսակէն (Աղղարար
1929, թ. 830): Գրաշարներուն խօսք
հասկցնել կարելի է, բայց գորոշներուն՝
անկարելի: Փորձով գիտեմ: Ինչ ալ ըսենք՝
մեռելներու ականջին խօսած պիտի ըլ-
լանք. «Յականջս մեռելոց լինել խօսե-
ցեալ»:

Գորոշները գոնէ գիտնան՝ եթէ սխալը
պիտի նախադասեն ուղիղէն՝ թէ ըրածնին
սխալ է:

Մի՛ գրէճ Տնկալոյք

Այլ գրեցէ՛ք Տնկալոյք

Աս ալ հիւսիսէն է. չըլլալոց հիւսիսէն.
չէ՞ որ ըսուած է. «Չարքե կարկառեալ
գան ի հիւսիսոյ», — «Ձի ես ածից չարիս
ի հիւսիսոյ», — «Ի հիւսիսոյ եկեացեն
թշուառացիւցիք»... Աստուածաշունչն է
ըսողը:

Տիգ չեղմէք, լաւ պիտի ըլլար ըսէին
տիգալոյք, փոխանակ Տնկալոյքի:

Ես կ'ամշնամ իմ հայու հպարտու-
թեանս մէջ՝ երբ կը տեսնեմ որ մեր
գրողները կը գործածեն այդ զգուշից ցու-
ցանքը. իբր թէ մենք չունենայինք ծերա-
դիր գեղեցիկ բառը, ծուրը դեռ ոճէն չի-
նուած:

Հայու արին ունեցողներուն խափա կը
պատուիրեմ որ բացարձակ չգործածեն
այդ խառնագազան՝ երկակենցաղ բառը,
այլ մեր սրտին խօսող ծերադիր բառը: Իսկ
ինչ ըսելու է այն մեր կարգ մը չեղք բա-
յերուն համար, որոնց մէջ մտած է անտեղի
ու ձեւը. ցրտոյի, ապրոյի, վատոյի, եւն.
եւն: Ո՛րչափ աւերածներ: Ախ, հիսիս:

Զգրե՛նք ալքառոռ

Այլ գրե՛նք ակնառոռ

Ակնահաճոյ բառ մը չէ վերջապէս սա ալքառոռ բառը. կարելի չէ՛ արդեօք ուրիշ բառով մը փոխանակել, որ աւելի շնորհ ունենայ, եւ միանգամայն չզայրացնէ Քեականութիւնը:

Պիտի առաջարկէի՝ եթէ կարելի է՝ ակնատոռ բառը, որ միեւնոյն իմաստն ունի, եւ շնորհք կայ վրան:

Այք բառը անեզական է, եզակին ակն բառով կը լեցնէ: Բայց բարդութեան պատգային թոյլ քե՛ն պէտք է չուէ. ունինք այքէն՝ ալպզեկ, ալպոյրչ, ալպաքառ, ալպակչք, եւն, եւն. ալքառոռն պիտի ըլլար հւ եղած է արդէն ալատոռ, բայց տարբեր է իմաստը. մարդահաճոյ, կաշառակոյրծ կը նշանակէ: Մըր ալքառոռն ըսել է՝ նշանաւոր, երեւելի, այք առեղ, այքի զարնոդ: Բայց այդ ք գիրը, կրնանք աէի փոխել, ոչ, Սէ ըսի՝ միտքս բան մ'ի՛նկաւ. վերջերս բանախօսէ մը օրեկոյրք բառ մը լսեցի. ցնցում մ'ունեցայ. ինչո՞ւ էր. որովհետեւ ընդհանրապէս քե՛ն կը փոխուի սէի այն պարագային երբ յաճորդ բառը բայարմատ մ'ըլլայ. այսպէս օրեկոյրի, օրեկոգեւ, օրեկոռոսոյց. մեղքէն՝ մեղոսայից, մեղսարսիլ, մեղսամակարդ. կեանքէն՝ կենսատոռ, կենսաբոսի, կենսաբեր, եւն: Ուղիղը անշուշտ օրիեկոյրք է. բայց ոռոսահայք եւ ուրիշներ ալ գործածած են եւ կը գործածեն օրեկոյրք. կ'արդարանար ասի եթէ օրեքք գրողներ նշանակէր:

Դառնալով միւր տարտոսին, ինծի այնպէս կը թուի թէ կրնանք փոխանակել ակնատոռ բառով. խնդիրը քանի մը անգամ գործածելուն վրայ է: Եթէ տգեղ կամ հակաքերականական բառ մ'ըլլար՝ անմիջապէս կը գործածէին. ուղիղ ըլլալուն համար՝ թերեւս դժուարին՝ չուզեն գործածել: Եւ ինչպիսի՞ ուրախութեամբ էր որ տեսայ զայն Le Foyer թերթին մէջ — արդէն իսկ գործածուած: Foyerի գրըչին նախադասութիւնները կարծես ճախարակ է ելած ըլլան՝ այնքան գեղեցիկ են: Ահա թէ ինչպէս է գործածուած:

«Տարիներու ընկերութիւն մէջէն յիշեալ ԱԿՆԱՌՈՒ եւ յատկանշական դէմքերուն նուիրուած խորաթափանց ուսումնասիրութեան մը տեղը միշտ բաց կը մնայ» (15 Յունուար, թ. 30). «Կենսագրական միւսիոններ» յօդուածիկին մէջ:

Այդ ակնատոռ դէմքերն են Ներսէս վարժապետեան, Գրիգոր Օտեան, Եղիա Տէմիրճիպաշեան, եւայլն:

Թէեւ՝ աս ալ ըսեմ՝ որ նախնեաց մէջ ակնատոռ բառն ալ ճիշդ այստա՛րի իմաստը ունի, այսինքն մարդահաճոյ, կաշառակեր, եւն. եւ երբեք երեւելի, եւտնատոր իմաստով չէ գործածուած. մինչ այստան գործածուած է անգամ մը. «Երեւելի սպասուք, եւ ալատոռ ովսաննայիւք յղարկեացեն» (Եփ. Գալատ. Եփրոս.):

Վերջապէս ալատոռ կամ ակնատոռ, երկուքէն մէկը սեփականելու է ալքառոռին, եւ զայն գործածելու, իթէ ... Հնար է:

Հ. Ա. ՂԱՅԻԿԵԱՆ